

III

Kritike i prikazi / Besprechungen

Adnan Busuladžić, *Tragovi antičkog teatra, muzike, gladijatorskih borbi i takmičenja iz arheoloških zbirki u Bosni i Hercegovini = Evidence of the theatre, music, gladiator combats and games from ancient Greece and Rome in archaeology collections in Bosnia and Herzegovina*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, 2017, 314 str.

Monografija *Tragovi antičkog teatra, muzike, gladijatorskih borbi i takmičenja iz arheoloških zbirki u Bosni i Hercegovini* je nastala kao rezultat plodnog naučnog rada Adnana Busuladžića na polju klasične arheologije i njegovog djelovanja u pravcu modernizacije bosanskohercegovačkog arheološkog diskursa. U tom smislu je sama monografija podijeljena u dva dijela, od kojih je u prvom dijelu autor predstavio različite teoretske rasprave na tematiku teatra, muzike, gladijatorskih igara i atletizma u grčko-rimskom svijetu, dok je u drugom dijelu monografije predstavljen katalog sa arheološkim materijalom antičke provenijencije obrađenim u monografiji, a koji su dio različitih muzejskih zbirki sa područja Bosne i Hercegovine. Polazeći od navedene općeprisutne premise o teoretskom razumijevanju značaja i utjecaja navedenih kulturoloških fenomena unutar grčko-rimskog svijeta, a težeći što kvalitetnijem dostizanju spoznaje istih, autor monografije u svakom od poglavlja i potpoglavlja prvo pristupa predstavljanju korijena određene pojave u teatru, muzici, gladijatorskim borbama i takmičenjima u kontekstu klasične Grčke i Rima, a zatim se, postižući pretpostavljeni i očekivani nivo razumijevanja istih, referira na konkretne primjere sa područja Bosne i Hercegovine minuciozno ukazujući na činjenicu da je prostor današnje Bosne i Hercegovine u vremenima klasičnih civilizacija poput Grčke i Rima reprezentirao jedan segment veće cjeline nekadašnje historijske pozornice.

U prvome poglavlju pod nazivom *Uvod* Adnan Busuladžić započinje djelo sa razmatranjima o počecima antičkog teatra u antičkoj Grčkoj, dosljedno slijedeći ideju da je potpuno percipiranje uloge pozornice kulturnog, duhovnog i imaginarnog života u antičkom svijetu moguće isključivo kroz spoznaju razloga i načina nastanka ovih oblika zabave i izgradnje kulturnog identiteta antičkog čovjeka. U tom smislu Busuladžić svoju, moglo bi se reći predstavu o predstavi, započinje u periodu mitova i drevnih grčkih kultova polazeći od Dioniza, tačnije Dioniza Eleuterija i kolijevke grčke tragedije, teatra smještenog na mjestu gdje su obavljane kultne ceremonije. Nalazeći se u centru misli i ideje starih Grka, u podnožju Akropolja, na ovom mjestu je nastao najstariji poznati teatar još u dalekom VI stoljeću stare ere i upravo polazeći od ove tačke se autor Busuladžić osvrnuo na brojne kultove i mitološke pozadine božanstava poput Sabazija, Libera, Erosa-Amora, kao i Satira-Silena, na području Rimskoga carstva, kao i teritorija koji danas pripadaju Bosni i Hercegovini. Analizirajući ove kultove i božanstva Adnan Busuladžić ih uspješno povezuje sa teatarskim izvedbama i materijalnim ostacima u kojima su prepoznatljivi tragovi materijalnog fiksiranja duhovnosti i kulturnog života antičkog čovjeka i njegovog okruženja.

U idućem, drugom poglavlju se vrši analiza uloga tragedije, pantomime i mime u razvoju antičke teatarske umjetnosti. U tom smislu je na ovom mjestu prezentiran historijski razvoj različitih teatarskih žanrova koji se javljaju u antičkom periodu, polazeći od Eshila i Sofokla, nastanka tragedije i njene socijalno-političke dimenzije pa sve do razvoja istih žanrova u okvirima rimskog svijeta. Prateći postupni razvoj cjelokupnog kulturološkog fenomena „predstave“ Busuladžić u više navrata zapaža činjenicu da su „mnogobrojne religijske svečanosti bile nezamislive bez igara“ te se kroz prizmu ovoga zapaža nezamjenjiva uloga teatarske pozornice u životu, kao i smrti, antičkog čovjeka. Sam nastavak djela autora Busuladžića dodatno ukazuje na ovu činjenicu kroz detaljnu analizu pojave i razvoja teatra, amfiteatra i hipodroma kao namjenskih objekata, a na kraju i kroz analizu pokretnih materijalnih ostataka kao simbola teatra, posebice teatarskih maski. Govoreći upravo o pojavi teatarskih maski autor pravi, u odnosu na klasični bosanskohercegovački arheološki diskurs, značajnu digresiju ka modernim promatranjima uloge i značaja materijaliziranih elemenata žive kulture te upravo na ovom mjestu vodi čitaoca u neke segmente, poput religioznosti, uloge maske kao predmeta koji nije skrivao lice već naprotiv

pred gledateljima otkrivao nova lica, lica božanstava, lica različitih emocija i slično. Pored ovoga se u ovom dijelu navode brojni podaci o prikazu odjeće i obuće glumaca, kao i prikazu itifaličkih muškarca na arheološkim ostacima koji se čuvaju u zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Na kraju, ovo poglavlje autor završava raspravom o ulozi glumaca i ulozi publike u teatarskim izvođenjima, jasno ukazujući na činjenicu da je auditorij predstavljao i živog participanta predstave a ne promatrača kao što je to slučaj u vremenima modernog doba.

Slijedeća dva poglavlja, treće i četvrto, predstavljaju detaljne podatke o muzici i gladijatorskim borbama kao načinu epikurejskih zadovoljenja aponie i ataraxie, kao načinu života antičkog vremena. U tom smislu treće poglavlje donosi značajne podatke o muzici kroz razvoj muzičkih instrumenata u antičkoj Grčkoj i Rimu, pa sve do pojave kršćanstva kao dominantne religije. U nastavku autor prezentira podatke o prikazima predstava svirača, plesačica i plesača kao motiva koji se javljaju na obrađenim predmetima. Dakako da su, te su u tom kontekstu i navedene, različite mitološke figure utjecale na razvoj muzike bilo kao izumitelji koji su kreirali pojedinačne instrumente bilo kao neki od najvećih muzičara koje po tradiciji poznaje čovječanstvo. Uzimajući u obzir njihove prikaze na ostacima materijalne kulture prezentiranim kroz arheološke nalaze autor Busuladžić se osvrće direktno na mitološke figure ovih ličnosti te tako detaljno prikazuje Orfeja čija lira je stavljena u sazviježđa, Kaliope, Hermesa – Merkura, Apolona, Atene i Silvana, kao i stranih kultova poput božanstva Izide sa kojom je povezana upotreba sistruma. Prateći dva prožeta svijeta u kojim je antički čovjek pronalazio svoju rasonodu i zadovoljstvo, od kulturološke uzvišenosti muzike do surove okrutnosti autor opravdano naglašava značaj gladijatorskih borbi tog vremena te se osvrće na njihovo porijeklo još od Samnita i Etruraca odakle su iste stigle i u rimske živote. Na svojstven način, teatarska bina kao i ona iz pisane predstave, sa nerijetko tragičnim završetkom koji su akteri na pozornici mogli odigrati samo jednom, gladijatorska borba je posjedovala svoj kult, svoja božanstva najčešće zaštitnike gladijatora. Tu se posebice izdvajaju Dijana, Silvan, Mars i Nemeza kao takvi dok su Dioskuri štitili atletičare i sportiste a Heraklo sportiste, gladijatore, atletičare dok je i sam bio tema teatarskih komada. Ovo poglavlje se u cilju potpune spoznaje gladijatorskih borbi i sporta završava opisom upotrebe strigila, bronzanih aribalosa i prezentacijom primjeraka koji su evidentirani u različitim zbirka sa područja Bosne i Hercegovine.

U posljednjem tekstualnom poglavlju, *Tragovi antičkog teatra i amfiteatra na tlu Bosne i Hercegovine*, autor donosi zaključna razmatranja o ovoj problematici, te na kraju samog poglavlja taksativno navodi sve predmete koji se mogu, bilo preko likovnih prikaza ili kao utilitarni predmet, povezati sa pojavama glume, muzike, gladijatorskih igara i atletizma, a nalaze se u arheološkim zbirka muzeja sa područja Bosne i Hercegovine.

Nakon ovoga slijedi katalog predmeta koji su obrađeni u monografiji, u kome se za svaki predmet navodi mjesto čuvanja, lokalitet na kojem je pronađen, navodi kratki opis i dimenzije predmeta, te se prezentira literatura u kojoj je predmet obrađen, ukoliko je predmet publiciran. Također u katalogu su prvo opisani predmeti pronađeni izvan Bosne i Hercegovine, a nalaze se u zbirka bosansko-hercegovačkih muzeja, dok su u drugom dijelu kataloga navedeni predmeti koji su pronađeni na tlu današnje Bosne i Hercegovine, te se nalaze u prethodno navedenim zbirka.

Nakon predstavljene teme i kataloga, slijedi popis literature korištene tokom izrade monografije, prema kojem se na četrnaest stranica može uočiti široka upotreba djela štampanih u susjednim zemljama, ali i Njemačkoj, Italiji, Velikoj Britaniji, Francuskoj, SAD-u, Mađarskoj i drugim, što umnogom povećava naučnu vrijednost monografije.

U posljednjem dijelu monografije, autor u pedeset i osam tabela predstavlja 144 fotografije i ilustracije arheološkog materijala iz različitih zbirki bosansko-hercegovačkih muzeja, a koji je prethodno opisan u monografiji u katalogu predmeta.

Na kraju, nužno je naglasiti da se autor ovom monografijom otisnuo izvan poznatih okvira na prostoru Bosne i Hercegovine te se dotakao teme o području za koje u Bosni i Hercegovini do sada nije postojalo djelo u kojem bi se na sistematičan način i na jednom mjestu izvršila prezentacija ove problematike. Monografija daje kompletnu sliku razvoja teatra, muzike, gladijatorskih borbi i takmičenja u antičkoj Grčkoj i Rimu, te je u sklopu iste autor Busuladžić izvršio povezivanje ovih pojava sa arheološkim materijalom iz zbirki različitih bosansko-hercegovačkih muzeja, a koji je na kraju i prezentiran putem brojnih ilustracija i fotografija. Uz ovo je neophodno napomenuti da je ova monografija pisana dvojezično, tačnije bosanskim i engleskim jezikom, što umnogome uvećava potencijal njene diseminacije u svjetskim naučnim krugovima. U cjelini, ovdje je riječ o savremenoj monografiji koja prelazi granice tradicionalne bosansko-hercegovačke deskriptivne arheologije otvarajući pitanje moderne spoznaje teatarskog komada u kojem se na historijskoj pozornici odvijao život običnog antičkog čovjeka. Napuštajući pitanje političke interpretacije, historijskih ličnosti i pojedinačnih događaja od izuzetnog značaja te predstavljajući radosti i zadovoljstva običnog čovjeka ova monografija postaje novo polazište za buduće istraživače koji se u Bosni i Hercegovini, a i šire, budu bavili problematikom teatra, muzike, gladijatorskih borbi i takmičenja.

Adnan Kaljanac